

Lichopřesleny 6–20květě v úžlabí listům podobných listenů, květy vyrůstající v paždí kopinatých až čárkovitých, hvězdovitě chlupatých listenců. Kalich 10žilný, ca do 1/4–1/3 členěný, s trubkou vně hustě hvězdovitě chlupatou (ale ne žláznatou), uvnitř lysou a lesklou, v ústí s prstencem dlouhých brv, 5cípý (jen každá druhá žilka protažena v cíp), cípy kopinaté, ostře špičaté, celé hustě hvězdovitě chlupaté; koruna bělavá, dvouypyská, korunní trubka zděli kalicha, při ústí vně chlupatá, jinak lysá, lesklá, oba korunní pysky vně hustě hvězdovitě chlupaté, hor. pysk delší než dolní, vzpřímený, dvoualočný až dvoudílný, zejména vně hustě chlupatý, dol. pysk 3laločný, postranní i stř. lalok stejně dlouhé, postranní laloky podlouhlé, střední kupředu mírně lopatkovitě rozšířený, jen s nepatrně zvlněným až celokrajným okrajem, oboustranně chlupatý; tyčinky z trubky korunní nevyčníkají, delší pár s nitkami ca o 1/2 delšími než kratší, nitky na bázi mírně rozšířené a stejně jako plocha korunní trubky mezi nimi s inzercí dlouhých chlupů. Tvrdky 1,5–2,0 mm dl., na vrcholu s dlouhými bělavými chlupy, jinak lysé, hnědé. VII–IX. Hkf–Chf.

2n = 34 (extra fines)

Ekologie a cenologie: Ruderální stanoviště v intravilánech starých vesnických sídlišť, řídkěji podél cest nebo v okrajích vinic mimo obce. Roste na suchých, provzdušněných půdách, bohatých živinami, dusíkem a obvykle i vápníkem, nezřídka mírně zasolených, hlinitopísčitých. Diagnostický druh svazu *Onopordion acanthii*, zřídka ve společenstvech svazu *Dauco-Melilotion*.

Rozšíření v ČR: Archeofyt; dříve dosti hojně, dnes zřídka na j. Moravě, zejména v úvalových nížinách Dyje a Moravy. Chybí však již v okolí

Brna a v s. části sprašové Jihomoravské pahorkatiny; izolovaně (dříve) v okolí Olomouce (Hněvotín). V Čechách výjimečně zavlečen. Převážně v planárním, řídkěji v kolinním stupni (max.: Podmolí u Znojma, 430 m). Δ

Čes. T: 2. Stř. Poohří (Malnice u Loun), 15. Vých. Pol. (Josefov) – v obou případech krátkodobě zavlečen. – Panon. T: 16. Znoj.-brn. pah., 17. Mikulov. pah., 18. Jihomor. úv., 20b. Hustop. pah., 21. Haná (Hněvotín, †). – M: 68. Mor. podh. Vysoč. (pouze z. od Znojma: Podmolí; Veskov; Citonice, dnes †?).

Celkové rozšíření: Jihovýchodní Evropa, Balkánský poloostrov, Ukrajina; z. a s. hranici rozšíření dosahuje v Dolních Rakousích a na j. Moravě. – Mapy: MEUSEL et al. 1978:372.

Poznámka: Areál druhu je menší než u předchozího *M. vulgare* a vykazuje ponticko-východomediteránní těžiště. U nás rostou oba druhy na stejných stanovištích, *M. peregrinum* se však chová výrazně teplomilněji. Větší rozšíření *M. vulgare* však může být ovlivněno jeho dřívějším užitím v léčení.

Kříženci

2 × 1. *Marrubium peregrinum* × *vulgare* = *Marrubium* × *paniculatum* DESR. in LAM. Encycl. 3:716, 1792.

Syn.: *Marrubium remotum* KIT. in SCHULTES Österr. Fl., ed. 2, 2:161, 1814. – *M. creticum* BAUMG. Enum. Stirp. Transsilv. 2:176, 1816, nom. illeg., non MILL. 1768. – *M. pannonicum* REICHENB. Fl. Germ. Exc. 325, 1831. – *M. peregrino-vulgare* REICHARDT Verh. Zool.-Bot. Ges. Wien 11:343, 1861.

Exsikáty: PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 1076. – Extra fines: Fl. Exs. Reipubl. Bohemoslov., no 1261. – Fl. Hung. Exs., no 981. – Fl. Rom. Exs., no 74.

Intermediární kříženec, nalézáný často mezi rodiči na j. Moravě; nalezen i v Čechách na jediné společné lokalitě obou dočasně zavlečených rodičů v Malnicích u Loun.

T: 2. Stř. Poohří (Malnice u Loun), 16. Znoj.-brn. pah., 17. Mikul. pah., 18. Jihomor. úv.

6. *Hesiodia* MOENCH – hojník *)

Hesiodia MOENCH Meth. Pl. 391, 1794. – Syn.: *Sideritis* sect. *Hesiodia* (MOENCH) BENTHAM Labiat. Gen. Sp. 6:582, 1834.

Jednoleté, chlupaté až vlnaté byliny. Listy přitiskle chlupaté, celokrajné nebo jen při vrcholu drobně zubaté. Květy v jen málo navzájem oddálených lichopřeslenech nahloučených do lichoklasu zabírajícího více než 1/2 délky lodyhy; listeny listům podobné, jen znenáhla se zmenšující. Kalich mírně dvouypyský, s hor. 3 cípy oddělenými menšími zářezy a tvořícími tak hor. pysk, dol. pysk hlubokým zářezem členěný ve 2 cípy; koruna kratší nebo zděli kalicha, dvouypyská; tyčinky 4, přední delší, obvykle bez prašníků, zadní kratší, nahoře se 2 prašnými váčky; bliznová ramena krátká, nestejně velká, dolní tupé a mnohem širší než horní; podsemeníkový žláznatý val 4laločný s nejdelším předním lalokem, zadní lalok nejkratší, okraje laloků celistvé. Tvrdky obvejcovité, hladké, jen někdy při vrcholu bradavčité. – Asi 7 druhů rozšířených převážně ve Středozeří. – Entomogam.

Poznámka: Rod byl donedávna zařazován jako sekce či podrod široce pojímaného, velmi heterogenního rodu *Sideritis* L. Teprve v poslední době je uznávána oprávněnost rodového postavení jednoletých hojníků, lišících se od vytrvalých typů kromě životní formy i řadou morfologických znaků (podobnost listů a listenů, dvouypyský kalich).

*) Zpracoval L. Hrouda

1. *Hesiodia montana* (L.) DUMORT. – hojník
chlumní Tab. 91/3

Hesiodia montana (L.) DUMORT. Fl. Belg. 44, 1827. – Syn.: *Sideritis montana* L. Sp. Pl. 575, 1753. – *Hesiodia bicolor* MOENCH Meth. Pl. 392, 1794, nom. illeg. – *Burgsdorfia montana* (L.) REICHENB. Fl. Germ. Exs. 327, 1831. – *Sideritis montana* var. *comosa* ROCHEL ex BENTHAM in DC. Prodr. 12:446, 1848. – *S. comosa* (BENTHAM) STANKOV in STANKOV et TALIEV Opređ. Višš. Rast. Evrop. Časti SSSR 861, 1949.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Bohem. Slov., no 556. – PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 1518. – Extra fines: DOMIN et KRAJINA Fl. Českoslov. Exs., no 62. – Fl. Olten. Exs., no 718. – Fl. Rom. Exs., no 1320. – Gerb. Fl. SSSR, no 4839. – Herb. Fl. Reipubl. Sov. Ucr., no 177. – Herb. Fl. Ross., no 525. – Pl. Hercegov. Exs., no 128. – SCHULTZ Herb. Norm., no 2248.

Jednoleté, 15–30 cm vys. byliny. Hlavní kořen až 2 mm tlustý, křulový, hnědý, obvykle s velkým množstvím dále se větvičích kořenů postranních. Lodyha přímá, nejčastěji od báze větvená ve větší počet vystoupavých větví, vzácněji lodyha nevětvená; lodyhy vesměs hustě šikmo vzhůru až odstále bělavě vlnatě chlupaté. Listy přisedlé nebo nejdolejší jen velmi krátce řapíkaté, podlouhlé, podlouhle kopinaté nebo obkopynaté, 10–30 mm dl., 3–10 mm šir., na bázi klínovité, špičaté, celokrajné nebo jen při vrcholu drobně zubaté, matně zelené, hustě (zejména na spodní straně) přitiskle vlnatě chlupaté. Lichopřesleny 6květé, hustě nahloučené, skládající lichoklas zabírající obvykle přes 1/2 délky lodyhy; listeny listům podobné, znenáhla vzhůru se zmenšující, přisedlé, podlouhlé až úzce vejčité, na bázi zaokrouhlené, špičaté, celokrajné, hustě přitiskle vlnaté; květy přisedlé nebo kratičce (do 1 mm) stopkaté. Kalich ca do 1/3 členěný, úzce zvonkovitý, 6–10 mm dl., 10žilný, kališní trubka dl. odstále vlnatá, zejména v hor. části s vyniklou žilnatinou, kališní cípy kopinaté, ostře špičaté, s vyniklou stř. žilkou protaženou v 1–2 mm dl. osinku, včetně osinky kratičce chlupaté, všechny tvarem stejné, 3 horní však oddělené mělčími zářezy a vytvářející hor. pysk; koruna kratší nebo nanejvýš zděli kalicha, velmi krátce pyskatá, korunní trubka žlutá, ca 3 mm dl., v hor. části krátce chlupatá, horní pysk 1,0–1,5 mm dl., červenohnědý, téměř celokrajný,

přímý, oboustranně kratičce chlupatý, dol. pysk 3laločný, 1,5–2,5 mm dl., žlutý nebo červenohnědě lemovaný, dolů skloněný, velmi kratičce chlupatý nebo olýsalý, při odkvětu celá koruna tmavohnědá až černající; nitky tyčinek 1–2 mm dl., chlupaté. Tvrdky ve vytrvávajícím, ostnitém a pichlavém kalichu, 1,3–1,7 mm dl., 3hranné, šedohnědé, na uťatém vrcholu bradavčité, jinak hladké. VI–IX. Tf.

2n = 16, 32 (extra fines)

Ekologie a cenologie: Výslunné kamenité stráně, rozvolněné travinné stepi, okraje vinic, úhory, suché meze. Vápnomilný druh rostoucí na sprašových hlinitopísčítých, suchých, živinami bohatých půdách. Fytocenologicky nevyhraněný druh, rostoucí ve společenstvech travinné vegetace náležející do svazu *Festucion valesiaca*, v teplomilných plevelových společenstvech svazu *Caucalidion lappulae*, řidčeji v různých dalších synantropních společenstvech.

Rozšíření v ČR: Původní ve sprašových oblastech j. Moravy, kde zasahoval dříve až ke Znojmu, Brnu a Kyjovu; těžiště výskytu měl v Jihomoravské pahorkatině, kde se vzácně vyskytuje doposud. Do Čech příležitostně zavlékán, zejména na železniční násypy, vesměs však krátkodobě. Nejčastěji v kolinním, řidčeji v planárním stupni (max.: Brno, Hády, ca 400 m). Kriticky ohrožený druh. △ – Mapy: ŠMARD A XM 1963:222 (Morava).

Původní výskyt: Panon. T: 16. Znoj.-brn. pah. (více lokalit, †), 17. Mikul. pah. (Sedlec, Liščí vrch; více lokalit, †), 18. Jihomor. úv. (Liděřovice, násep, †), 20. Jihomor. pah. (dnes pouze v okolí Pouzdřan; více lokalit zejména v 20b. Bučov. pah., †).

Druhotný krátkodobý výskyt: T: 8. Čes. kras (Praha: Hlubčepky, Chuchle, Dvorce), 11. Stř. Pol. (Čelákovice, železniční násep), 12. Dol. Pojiz. (Jizerní Vtelno, železniční násep), 15a. Jaroměř. Pol. (Opočno, Očelice, železniční násypy). – M: 84a. Podbesk. pah. (Třinec, rudiště).

Celkové rozšíření: Původní ve stř. a v. Středozemí od jv. Francie a s. Itálie přes celý Balkánský poloostrov s výjimkou j. Řecka po oblasti kolem Černého a Kaspického moře – Ukrajina, Kavkaz, Turecko, s. Írán, Afghánistán. Severní hranice ve stř. Evropě dosahuje na j. Moravě a j. Slovensku. Zavléčen na Pyrenejském poloostrově, v chladnější stř. Evropě, na sever po Stavanger v Norsku. – Mapy: GAJEWSKI Pl. Polon. 5:111, 1937 (neúplná, jen stř. a v. část areálu).

7. *Melittis* L. – medovník *)

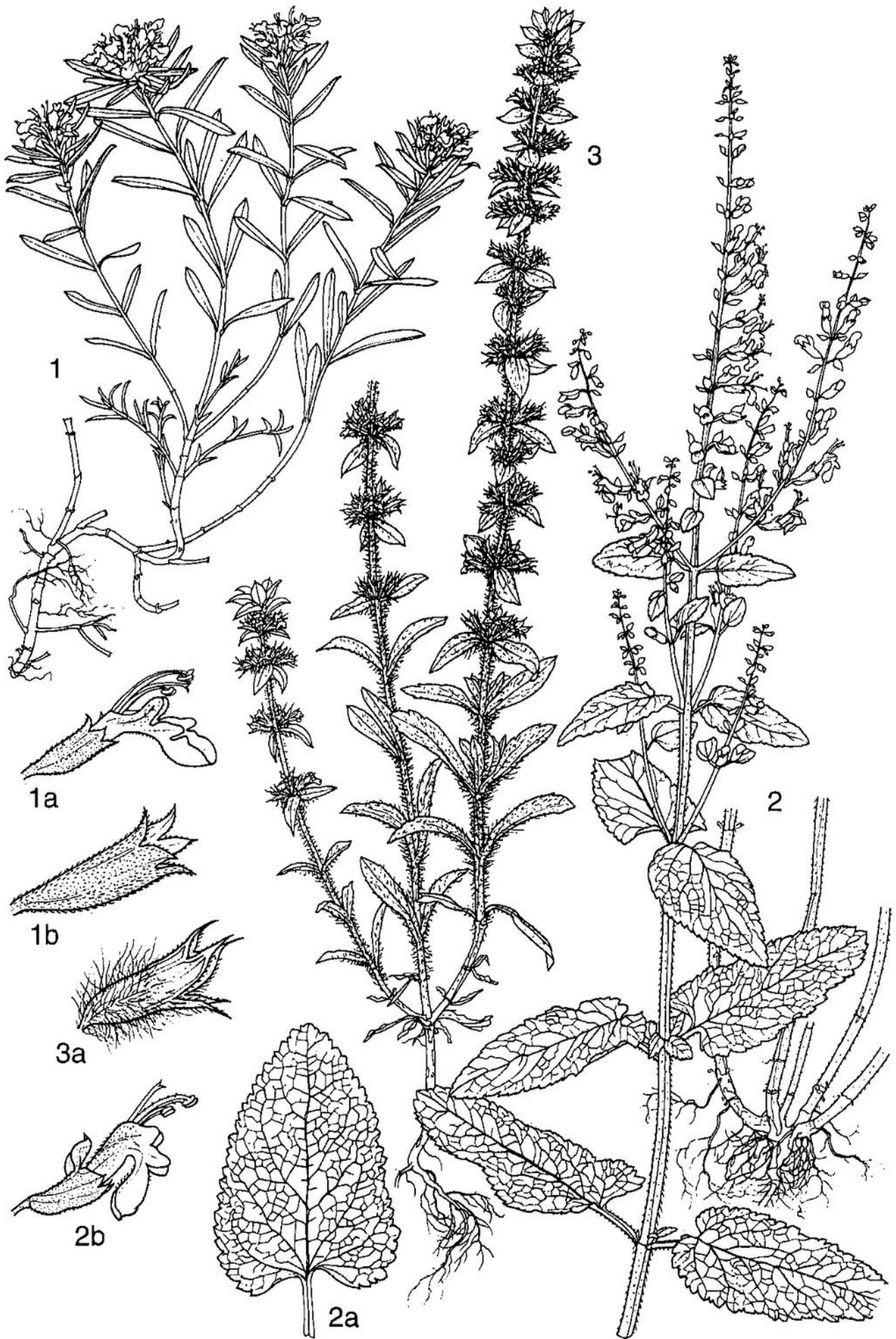
Melittis LINNAEUS Sp. Pl. 597, 1753. – Syn.: *Melissophyllum* HILL Brit. Herb. 367, 1756. – *Melissophyllum* ADANS. Fam. Pl. 2:189, 1763.

Lit.: KLOKOV M. V. (1957): Konspekt roda *Melittis* L. Bot. Mater. Gerb. Bot. Inst. Akad. Nauk SSSR 18:183–217. – SOÓ R. et BORSOS O. (1962): Die *Melittis*-Arten und Formen der ungarischen und karpatischen Flora. Acta Bot. Acad. Sci. Hung. 8:205–212. – BALL P. W. (1971): The genus *Melittis* in Europe. J. Linn. Soc.-Bot. 64:69–71. – CHRTEK J. jun. (1999): Rozšíření medovníku meduňkolistého (*Melittis melissophyllum* L.) v České republice. Muzeum a Současnost, ser. natur., 13:119–139.

*) Zpracoval J. Chrtek jun.

Tab. 91: 1 *Teucrium montanum*, 1a – květ, 1b – kalich. – 2 *T. scorodonia*, 2a – list, 2b – květ. – 3 *Hesiodia montana*, 3a – kalich.

568 *Teucrium*

[TAB. 91] 569